

EESTI RAHVUSE KESTMISEST

samateemaliste konverentside
(19.11.2016 ja 11.11.2017)
materjalide kogumik

TALLINNA TEADLASTE MAJA
TALLINN 2017

EESTI RAHVUSE KESTMISEST

Tallinna Teadlaste Maja

**19.11.2016 ja 11.11.2017
KONVERENTSIDE
KOGUMIK**

EESTI VABARIIGI 100. AASTAPÄEVAKS

Koostas, toimetas	Elsa Pajumaa
Tekstid sisestas	Sirje Arro
Küljendas	Raul Juurma
Fotode arvutitöötlus	Raul Juurma
Kaane kujundus	Mare Laube
Fotod Tallinna Teadlaste Maja fotokogust; autor:	Sirje Arro
Kogumiku väljaandmist on toetanud:	Tallinna Linnavalitsus

ISBN 978-9949-88-331-8

© Tallinna Teadlaste Maja

Trükitud Tallinna Raamatutrükikojas

SISUKORD

SAATEKS.....	4
1. MÕNEST TERMINIST.....	7
2. KONVERENSI ESIMISE PÄEVA KAVA.....	8
3. RAHVUSE PARATAMATUS.....	11
LAURI VAHTRE	
4. KAS RAHVUSRIIGIL ON TÄNAPÄEVAL KOHTA?.....	17
MART NUTT	
5. EI SAA ME LÄBI KEELETA.....	24
JÜRI VIKBERG	
6. KOOL KUI RAHVUSE HÄLL.....	33
TARMO KERSTNA	
7. EESTLUS JA TEMA PÕLLUMAJANDUS.....	42
ARVO SIRENDI	
8. KAKSKÜMMEND AASTAT VIIMASEST RAHVUSLIKU KASVATUSE KONGRESSIST.....	55
ANDRES KOLLIST	
9. ÜLO KAEVATS KUI EESTI ISESEISVUSE TAASTAMISE ÜKS JUHTE.....	64
IVAR RAIG	
10. ÜLO KAEVATSI ELUTEEST.....	71
11. KONVERENSI TEISE PÄEVA KAVA.....	73
12. MUUSIKATRADITSIOONIDE OSAST RAHVUSE KESTMISEL.....	75
MAIE VIKAT	
INGE RAUDSEPP	
13. KIRJANDUS, RAHVUS, RIIK: EESTI JUUBELI EELÕHTUL.....	82
REIN UNDUSK	
14. DIPLOMAATIA JA RAHVUSLUS.....	89
JAAK JÕERÜÜT	
15. SPORT JA RAHVUS.....	97
KALEV KUKK	
16. EMAKEELE SELTS EESTI KEELE HOIDJANA JA ARENDAJANA.....	107
JÜRI VALGE	
17. INSENERID (INSENERITEADUSED) EESTI ÜHISKONNA TEENISTUSES.....	118
RENNO VEINTHAL	
18. VAATEID EESTI RAHVASTIKU ARENGULE.....	129
ALLAN PUUR	
19. NOPPEID MÕTTEVAHETUSTES OSALENUTELT 19. NOVEMBRIL 2016 JA 11. NOVEMBRIL 2017.....	140
20. JÄRELSÕNA.....	149

13. KIRJANDUS, RAHVUS, RIIK: EESTI JUUBELI EELÕHTUL

REIN UNDUSK

Sündinud 22. juulil 1968 Tallinnas.

Lõpetanud 2001 Tartu Ülikooli kunstiteaduste magistrina, seejärel Eesti TA Underi ja Tuglase Kirjanduskeskuse teadur.

ETTEKANNE „KIRJANDUS, RAHVUS, RIIK: EESTI JUUBELI EELÕHTUL“

Tallinna Teadlaste Maja konverentsil „Eesti rahvuse kestmisest“
11. 11. 2017

Mõni aeg tagasi oma teemat käesoleva konverentsi tarvis üles andes oli mul mõttes kõnelda ilukirjandusest Eesti peatselt saja-aastaseks saavas rahvusriigis. Veidi hiljem, oma ettekande teema üle põhjalikumalt järele mõeldes, hakkasin üha enam tajuma sõna **kirjandus** mitmetähenduslikkust. Polüseemia (sõna tähenduse paljusus) ja ambivalentsus võivad olla häirivad, arusaamist segavad tegurid, kuid ühtlasi nad võivad, ja sageli nad seda teevadki, rääkida meile midagi keele ajaloolisest mälust. Seepärast usun, et annate mulle andeks, kui ma täna siin sõna **kirjandus** mitmemõttelisust teadlikult ekspluuteerin, lootuses, et Eesti kirjanduse ilu meile seeläbi mitte vähem, vaid pigem rohkem adutavaks saab.

Kui 1870. aastate algul otsiti nime loodavale Eesti haritlaste seltsile, s.o Eesti Kirjameeste Seltsile, siis olid võimalike variantidena kõne all muuhulgas „Vaimuvaranduse selts“ ning „Eesti õpetuse raamatute laiali lautamise selts“, kuna „kirjandus“ ei võinud Tuglase väitel tollal veel seltsi

nimetusena kõne alla tulla². Ka Eesti Kirjanduse Selts sünnib, kuid seda alles Eesti Kirjameeste Seltsi järglasena, 35 aastat hiljem, augustis 1907. On huvitav märkida, et Eesti vaimuelule paljuski suunda näidanud üks soome esimesi haritlaseid sünnib 1831. aastal kohe Soome Kirjanduse Seltsi, s.o Suomen Kirjallisuuden Seura'na, ja et selle üks asutajaid, Elias Lönnrot, loob sõna kirjallisuus soome keelde nimelt selle seltsi tarvis³. Tõsi, ka tänapäeva eesti kirjanduslugu tunneb nimeliselt mitmeid juba 19. sajandi algupoolel tegutsenud kirjandusseltse. Nii räägime me näiteks Eestimaa Kirjanduse Ühingu, pidades silmas 1842. aastal Tallinnas Ferdinand Johann Wiedemanni kaasosalusel loodud Ehstländische Literarische Gesellschaft'i, mille ajalugu on ju otsapidi seotud ka siinse Ungern-Sternbergi paleega⁴. (Kohtu 6, kus täna konverentsi peame). Ja mingil kummalisel kombel on ka 1817. aastal Kuressaares loodud Arensburgsiche Ehstnische Gesellschaft saanud eesti kirjandusloos vahel nimeks Kuressaare Eesti Kirjanduse Selts⁵. Kuid kõigil neil juhtudel on tegu niisiis anakronistliku, tagantjärele eestikeelse nime omistamisega teatavale algselt saksanimelisele seltsile. Olgu nimedega kuidas on, see, millele eelöelduga osutada tahan, on tõsiasi, et sõnapaariga eesti kirjandus kipume aeg-ajalt ikka tähistama tegevusi, mida peaksime järele mõeldes paigutama pigem eesti keele alla. Ja teiseks, et eesti kirjandus ühes oma hästi avaras ja siiski väga olulises tähenduses osutab üldisele eestikeelsele õpetatusele, mille kaudu on võimalik oma maailmas olemist kõige igakülsemal viisil teostada.

Sellises mõistete segiminekus pole iseenesest midagi erakordset, kui tuletame meelde, et ladina sõna litteratura on ju tegelikult kreeka grammatike tähenduslik vaste, millest võiksime justkui järeldada, et grammatik ja literaat ongi euroopa filoloogilises traditsioonis ühe ja sama nähtuse kaks erinevat nime. Pangem siiski tähele, et kui me võime endile hõlpsasti ette kujutada eesti keelt ilma eesti kirjanduseta, ning on fakt, et eesti keel on kunagi eksisteerinud põhiliselt suulisel kujul, siis on meil üsna võimatu ette

² Friedebert Tuglas, Eesti Kirjameeste Selts. (Kogutud teosed 13.) Tallinn: Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus, 2009, lk 59. Sõna „kirjandus“ oli küll 1860-ndate lõpul kasutanud juba C. R. Jakobson, kes Udo Uibo arvates (kirjas autorile) on ka selle sõna eesti keelde toojaks. Sõnaraamatus fikseeris „kirjanduse“ esmakordselt Grenzstein 1884. aastal.

³ Vt Suomen kielen etymologinen sanakirja I. Toim Yrjö Henrik Toivonen. Helsinki: Suomalais-ugrilainen seura, 1955.

⁴ Vt Eestimaa Kirjanduse Ühing 150 ja tema raamatukogu. Näituse kataloog. Koost. Tiiu Reimo ja Kyra Robert. Tallinn: Eesti TA Raamatukogu, 1992. Olgu öeldud, et 19. sajandi eestikeelsetes väljaannetes nimetas EKÜ ennast ise Tallinna Kirjalaste Seltsiks (lk 8, seal-samas).

⁵ Jaan Undusk, Mis oli „Ehstnische litterarische Gesellschaft“? – Keel ja Kirjandus, nr 6, 1989, lk 365–368.

kujutada eesti kirjandust, ilma et oleks olemas eesti keel. Mis tähendab, et eesti kirjandus, või öelgem eesti kiri, see graafiline märkide süsteem, mis peab lahutama sõnumisisu sõnumiedastajast ja muutma selle lugeja mõt-teobjektiks tema üksiolemises tähemärkidega – et see eesti kiri lisab midagi märkimisväärselt uut juurde eesti keelele. Eesti kirjakeel, nagu teame, on sündinud valdavalt saksa pastorite tõlketevgevuse viljana ja seega oli eesti kirjandus oma alguses põhiliselt vaimulik kirjandus⁶. Isegi juhul, kui eeldame, et need sakslaste loodud kirikulaulude, katekismuste ja piibliosade tõlked jõudsid arvestataval määral eestlase lugemislauale ja soodustasid seda vaimset eemalolu maisest sfäärist, mida eeldame kirjanduse tegevat, siis tuleb meil ometi arvestada ühe piirava asjaoluga. Nimelt, see eesti-keelne kirjandus, ehkki vaimulik kirjandus, täitis ühiskonnas paratamatult teatavat maist võõrvõimu esindavat ülesannet, sest ta oli loodud ühe teise, mitte-eesti rahvuse ja mitte-eesti seisuse poolt. Ma sõnandaksin isegi väita, et eestlaste väidetav usuline leigus pärineb eesti kirjanduse algamisest vaimuliku kirjandusena, mille autorid ei olnud eestlased.

Pidades silmas eesti keele, kirjanduse ja riikluse suhteid, tuleb öelda, et eesti kirjakeele muutumine eesti kultuuri eneseväljenduse osaks oli kahtlemata üks väga olulisi eeldusi igasugusele mõttele Eesti riigist. Selle eelduse teoks tegemine, s.o vaimuliku kirjanduse loodud eesti kirjakeele ja selle fraseoloogia täitmine eestimeelse sisuga oli 19. sajandil nii eesti rahvaluule kogumise kui ka eesti ärkamisaegse ilukirjanduse ülesandeks. Eesti riikluse mõtte arengu seisukohast tähtsaimaks tuleb siiski pidada täisfunktsionaalse eesti kirjakeele loomise taotlust, mis soovis, et see uus teadlikkuse kvaliteet, mille kiri suulisele keelele juurde lisab, toimiks eestlase kogu inimeseks olemise spektris, mitte ainult ajaviite või ajalehe lugemise tasandil⁷. Ma isegi väidaksin, et iga rahvusriigi mõtte vundamendiks on veendumus, et rahvuslik kirjakeel on suuteline täitma erinevaid maailma tunnetuse funktsioone ja pakkuma oma kodanikule nii intellektuaalset kui ka emotsionaalset teadmist, mida ta elus edenemiseks vajab. Seda täisfunktsionaalset eesti kirjakeelt tahaksingi ma nüüd nimetada eesti kirjanduseks selle kõige avaramas tähenduses, mis hõlmab ühtviisi nii eesti luuletaja luulet, eesti teadlase teadusuurimust kui ka eesti pastori jutlust.

Võib küsida, milleks meile nii avar kirjanduse mõiste? Mida annab meile teadmine, et eesti teadus, mis peaks olema objektiivne ja erapooletu tarkuse kogum osaleb tegelikult sessamas üldmõistes, kuhu kuulub veidi

⁶ Vt nt Kristiina Ross, Eesti filoloogia sünd ja kirikulaulude tõlked. – Keel ja Kirjandus nr 8–9, 2016, lk 652–668.

⁷ Vt Raimo Raag, Talurahva keelest riigikeeleks. Tartu: Atlex, 2008.

erapoolik eesti ilukirjandus? Mu lühike vastus on, et kui eesti kirjandus poleks jõudnud oma vaimuliku alguse juurest eesti luuleni, siis suure tõenäosusega poleks tärganud ka vajadust eesti teaduse tekkeks. Rahvusriigi sünni ja kestvuse seisukohalt on oluline, et rahvuskeel toimiks ratsionaalse, aistingulise ja vaimse tervikuna.

Friedebert Tuglas on lausunud, et esimeste eesti keele ja kirjanduse organiseeritud harrastamiskatsete kaudseks eeskujuks tuleb pidada 1635. aastal Pariisis asutatud Prantsuse Akadeemiat, Academie Francaise'i⁸. Oma statuudi kohaselt oli see institutsioon rahvuslik keelekorralduse nõukogu, mille ülesandeks oli anda Prantsusmaale teaduse ja kunstide õitsenguks võimaline ühtne prantsuse kirjakeel. Võib vaid imetleda Richelieu arusaamist sellest, kui võrd määrav roll saab olema kirjakeelel tema suurprojektis, mis pidi tõestama, et Euroopa kultuuri kaunimad õied ei ole sugugi ära õitsenud Ateenas ja Roomas, vaid et need on määratud õide puhkema nimelt Pariisis. Väga tähtis on aga samuti märgata seda sotsiaalset eeldust, mille pinnalt Prantsuse Akadeemia tegelikult ellu kutsutakse. Selle akadeemia algse tuumiku moodustasid teatavasti madame de Rambouillet' kirjandusliku salongi mõned alalised külalised⁹. Tõsiasi, et Prantsuse Akadeemia sünnib kirjandussalongist on kõnekas, sest näitab, et taotlus luua uus rahvuslik-kultuuriline kvaliteet kasvab osaliselt välja sellest vestluse või konversatsiooni kultuurist, mida oli hakatud viljelema Prantsusmaal 17. sajandi alguses levinud kirjandussalongides¹⁰.

Et jõuda prantsuse eeskjuu juurest Maarjamaale, tuleb meil asendada sõna salong, mida tollases prantsuse keeles, tõsi küll, veel polnudki, eesti sõnaga selts¹¹. Need mõlemad, nii selts kui salong, märgivad rahvuslikus kontekstis uut tüüpi ühiskondlikku ruumi, mille esmaseks rolliks on rahvuskeelse ja -meelse ühistegevuse arendamine, kuid mille pretensioon ühiskonna ümberkujundamisele on tegelikult väga mitmekihiline. Prantsusmaa vajab ühist ja normeeritud kirjakeelt, sest ta vajab uut sotsiaalset sidusust rahvuslikul pinnal. Et kirjakeele loomise ülesanne omistati Prantsuse

⁸ Friedebert Tuglas, Meie kirjanduse ühisharrastustest vanemal ajal, lk 146. – F. Tuglas, Kriitika I. (Kogutud teosed 7.) Tallinn: Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus, 1996, lk 146–154.

⁹ Académie française. – Dictionnaire des littératures de langue française I. Toim. Jean-Pierre Beaumarchais jt. Paris: Bordas, 1990, lk 3-5.

¹⁰ Marc Fumaroli, La république des lettres. Paris: Gallimard, lk 186.

¹¹ Itaalia päritolu salon 'tuba, saal' jõudis prantsuse keelde 1664. a. Tuba, milles markiis de Rambouillet oma külalisi vastu võttis, nimetati tollal selle innovaatilise pastelse lahenduse tõttu chambre bleue'ks ehk siniseks toaks.

Akadeemia, mis põlvnes n-ö kirjanduslikust seltskonnaringist johtub tõsiasjast, et nimelt nendes 17. sajandi alguse kirjandussalongides oli hakanud kujunema uus solidaarsussuhe aadlike, kõrgkeskklassi ja intellektuaalide vahel, mis pidi tagama prantsuse rahvuskultuurilise õitsengu¹². Ja vahest kõige tähtsam meie vaatepunktist on see, et seltskondlik ja eelarvamusi eirav viisakas (honnête) vestlus kirjanduse üle, mida salongis arendati, tähendas ühtlasi seda, et varasem valdavalt ladinakeelne eruditsioon omandati ja n-ö mälu läbi prantsuse keeles ning prantsuspärases tajuväljas.

Kui arvestada, et Viru vanne, millega Kreutzwald, Faehlmann ja Jakob Nocks Rakvere vallimäel kunagi Eestile väidetavalt truudust vandusid, kannab eesti kultuuritraditsioonis ka teist nime, Troojamäe töötus, siis võiks ju arvata, et mõte endise Rooma õitsele puhkemisest Maarjamaal on ka Eesti riigi kujunemises oma osa etendanud¹³. Kuid piirakem oma mõtteleendu ja nentigem lihtsalt tööka, et prantsuse esindusliku näite foonil on meil kergem välja lugeda rahvusriigi idee kirjanduslikku lätet. Ka Eesti Kirjameeste Seltsi sihiks oli eestimaise kultuuri sotsiaalse baasi avardamine ja igakülgse harituse kättesaadavaks tegemine eesti keeles. Eesmärk oli kindla siinsele kultuurile, teadustele ja kunstidele oma ainuline eesti vaatenurk. Hästi oluline on märgata, et neil rahvusliku kirjakeele konsolideerimise kõrghetkedel, mil omandatakse usk panna kogu maailma õpetatus helisema omas rahvuskeeles, leiab tegelikult aset võitlus tarkuse keelelise spetsialiseerumise ja ühiskeelest võõrandumise vastu. Nii salongis kui ka seltsis tehakse omaks seda, mida varem valdas ladina või saksa erudiit. Nagu sakslaste pakutud vaimulikkus, nii oli ka saksa eruditsioon tarvis omandada eestlase tunde- ja mõtteelu tasandil. Sellist tarkuse omaks tegemist rahvuskeeles tahangi nüüd omakorda nimetada rahvusriigi sünniks kirjandusest, ja mu mõte seejuures on, et tarkuse ja teaduste toimimine rahvusliku vestluskunsti osana, nende mitte kapseldumine omaette keelde, on üks rahvusriigi kestmise võtmeid.

Võiks arvata, et ilukirjandus on kosmeetilise lisandusega kirjanduse vorm, mille olemasolu on tervitatav, kuid mitte paratamatu, s.t ilukirjandus on miski, mis võib olla, aga sama hästi võib ka olemata olla. Kahtlen, kas seda sama arvasid kreeklased, kui nad tuletasid sõna kosmeetikat sõnast kosmos, kuid tõsi ta on, et eesti üks esimesi suuremaid ilukirjandusteoseid,

¹² Jürgen Habermas, Strukturwandel der Öffentlichkeit. Untersuchungen zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft. Frankfurt am Main: Suhrkamp, lk 90-94. Vt ka: Dena Goodman, The Republic of Letters. A Cultural History of the French Enlightenment. Ithaca-London: Cornell University, 1996, lk 13-15.

¹³ Toomas Haug, Viru vanne. Saja-aastane müüt. – T. Haug, Troojamäe töötus. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2004, lk 399-418.

Kreutzwaldi eepos „Kalevipoeg“, on nii mõnegi meie kirjandusteadlase arvates kirjutatud mitte usust eesti kultuuri kestmisest, vaid pigem tõendina eesti rahva kaduvast ilust¹⁴. Kreutzwald lõi eesti ilukirjanduse ajal, mil eesti kirjandus ei vullanud end veel kaugeltki tahtelis-teadliku terviksubjektina, mistõttu ka selle kirjanduse ilu avaldus pigem minevikku kui tulevikku suunatuna. Selleks, et kosmeetika ja kosmos end üles leiaksid, ehk teisisõnu, selleks et ilukirjandus mõistaks oma konstitutiivset (ja mitte üksnes fakultatiivset) rolli kultuuris, oli vajalik, et ta muutuks osaks kirjandusest, mis teab ja tahab olemas olla. Sellise teadva ja tahtva kirjanduse teke on lahutamatu seotud nii eesti teaduse, Eesti vaba rahvakiriku kui ka kõige laiemas mõttes Eesti riigi sünniga. Ehk teisisõnu, sellise kirjanduse teke on lahutamatu veendumusest, et enamuse inimeseks olemise modaalsusi, s.o ratsionaalsus, vaimsus ja ilutunne on väljendatavad eesti keeles ja eesti kultuuri vaatepunktist. Rõhutan siinkohal, et riigi tekke ja säilimise seisukohalt on esmatähtis, et need modaalsused toimiksid ühtse kirjandusruumi osana, s.t igal eestlasel peab jääma võimalus omas suus ja omal keelel järele proovida eesti teaduse ja vaimu vilju. Mu käesoleva ettekande põhiväide, et Eesti sünnipäeva eelõhtul ei saa ma rääkida eesti ilukirjandusest teisiti kui ühest palju avarama eesti kirjanduse osast, lähtub samuti tõsiasiast, et ilu on vaid meeleline pool sellest, mida mõistus mõtleb ja vaim usub. Nende kolme üksteisevahelise kommunikatsiooni säilimine on Eesti kestvuse vaatepunktist määrav, sest ilul üksikuna ilma jäädes on raske oma olemasollu uskuda.

Tuleb arvata, et kõrgkultuuri erinevate vormide järk-järguline vabanemine saksa või vene keelest, ei tähendanud pelka keelevahetust, vaid selle käigus sündis arusaamine kultuurist, mis on võimalik üksnes seisuslikult ja stilistiliselt märgistamata ühtses keeleruumis. Ma nimelt usun, et vaimuliku kirjanduse saamine päris eesti kirjanduse osaks tähendas muuhulgas arusaama teket, et vaimulikkus, olgu see siis luterlik või mingi muu, on tegelikult kõneviis, või moodsalt väljendudes diskurs, millega kultuuris reguleeritakse kõnet asjade üle, mida pole olemas, s.t asjade üle, mille eksistents on peaaegselt vaimne. Seda nähtamatut vaimust, millega iga kultuur peab kaduvas ilmaelus hakkama saama, on palju, isegi nii palju, võiks öelda, et teadlik eksistents kultuuris astub lausa paratamatult puutesse vaimulike küsimustega. Vestlus eesti teadlase ja eesti pastori vahel ei ole pelk kujund või sõnakõlks: tuleb aru saada, et selle vestluse eduka toimimise eelduseks oli vaimulike küsimuste juurde jõudmine Eesti enda eksistentsist lähtuvalt. Vajalik oli kristlike mõtlemisvormide vabanemine neid saatvast

¹⁴ Jaan Undusk, Eksistentsiaalne Kreutzwald. – J. Undusk, Eesti kirjanike ilmavaatest. (Eesti mõttelugu 118.) Tartu: Ilmamaa, 2016, lk 114-139.

ja segavast sotsiaalsest kõrvalinfost, selleks et need vormid saaksid vääristada Eesti enda mõtet. Eesti pastori jutlus eeldab tegelikult eesti teadlase küsimust, sest vaid iseseisvas ja terviklikus keeleruumis on võimalik tajuda erinevate maailmas olemise modaalsuste loomulikku seotust.

Meil pole olnud kardinal Richelieu´d ega tema loodud rahvuslikku akadeemiat, kuid meil võiks jätkuvalt olla soov tuua maailm oma rahvuskeeles võimalikult täielikult kuuldavale. Tahtmine olla täielik oma keeles, vaatamata oma füüsilisele partikulaarsusele, kätkeb endas nii suurt olemise jõudu kui ka hindamatut tunnetuslikku kvaliteeti. Eesti kirjakeele ja kirjakultuuri arendamine on siin kindlasti asja üks pool, kuid täpselt sama oluline on mõista, et rahvuskirjandus selle avaras tähenduses märgib maailma eruditsiooni kodustamist rahvuslike huvide, rahvusliku mõtte, meelelaadi, ajaloo jne vaatepunktilt. Rahvuskirjandus märgib maailma läbimõtlemist meie endi mõtteis, meie enda rahvuslikus keelekastmes ja rahvusliku vestluskunsti osana.

Ma lõpetan osutusega taasiseseisvunud Eesti esimesele presidendile Lennart Merile. Pean tunnistama, et ma ei ole kunagi olnud eriti suur poliitikute kõnede lugeja. Kuid ilmselt tulevikus võtan Lennart Meri presidendikõned nii mõnigi kord lugemiseks kätte, sest ma olen üha rohkem aru saanud, et see riik, mille presidendiks ta valiti, oli tal endal palju varem juba kirjanikuna valmis tehtud. Teatavasti ei saanud Lennart Meri kunagi päris-kirjanikuks, s.t ilukirjanikuks. Kuid ta oli kirjanik, kes koondas endas kõige erinevamat laadi eruditsiooni eesmärgiga fokuseerida see teadmiste kogum läbi punkti nimega Eesti. Lennart Meri kirjanikumõte oli põhjendada Eesti eksistentsi, s.t mõelda maailma teadmised läbi viisil, et neist tekiks maailmakaardile väärrika ja aktiivse ajalooga Eesti riik. Et ta tegi seda enne kirjanikuna raamatus „Hõbevalge“ ja alles pärast poliitikuna, on minus meelest ilus tõend Eesti taassünni kohta kirjandusest. Just sellele väga avarale kirjanduse mõistele, mille olemasolu me igapäevaselt ei adu, kuid mille olemasolu me vahetevahel aimame, tahtsingi ma täna, Eesti sünnipäeva eelõhtul tähelepanu juhtida.